

СЕКЦІЯ 5 ГРОШІ, ФІНАНСИ І КРЕДИТ

УДК 369.01

Дудченко Н.В.
*кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансів
Черкаського державного технологічного університету*

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ДЕРЖАВНИХ ФОНДІВ СОЦІАЛЬНОГО СТРАХУВАННЯ В УКРАЇНІ

THE PECULIARITIES OF THE FORMATION OF THE STATE FUNDS OF SOCIAL INSURANCE IN UKRAINE

АНОТАЦІЯ

У статті проаналізовано нормативно-правові акти у сфері загальнообов'язкового державного соціального страхування. Визначено основні джерела формування фондів соціального страхування. Досліджено динаміку обсягу дефіциту Пенсійного фонду, визначено основні фактори, що зумовили його виникнення. Зазначається, що тенденції щодо дефіциту Пенсійного фонду негативно впливають на функціонування всієї системи соціального страхування. Запропоновано авторське бачення основних пріоритетів, які б дали змогу створити передумови для часткового вирішення проблем фінансового забезпечення Фондів соціального страхування.

Ключові слова: соціальний захист, соціальне страхування, дефіцит, фінансові ресурси, регулювання.

АННОТАЦИЯ

В статье проанализированы нормативно-правовые акты в сфере общеобязательного государственного социального страхования. Определены основные источники формирования фондов социального страхования. Исследована динамика объема дефицита Пенсионного фонда, определены основные факторы, которые обусловили его возникновение. Указывается, что тенденции дефицита Пенсионного фонда негативно влияют на функционирование всей системы социального страхования. Предложено авторское видение основных приоритетов, которые бы позволили создать предпосылки для частичного решения проблем финансового обеспечения фондов социального страхования.

Ключевые слова: социальная защита, социальное страхование, дефицит, финансовые ресурсы, регулирование.

ANNOTATION

The article analyses the statutory instruments in the sphere of the obligatory state social insurance. The main sources of the formation of the social insurance funds have been determined. The dynamics of the volume of pension fund shortage has been investigated, the main factors, which caused its appearance, have been defined. It has been pointed out at the fact that the tendencies according to the Pension fund shortage influence negatively on the functioning of the whole system of social insurance. The author's idea of the main priorities, which would allow creating the preconditions for the partial problem solution of the financial assurance of social insurance funds, has been proposed.

Key words: social protection, social insurance, deficit, financial resources, regulation.

Постановка проблеми. Гуманістична спрямованість сучасного цивілізаційного розвитку зумовлює підвищення суспільної значущості соціального страхування.

Статтею 24 Основного Закону нашої держави визначено, що Україна є соціальною державою і кожен громадянин має право на соціальне забезпечення, яке гарантується державним соціальним страхуванням. Реалізація такого права на практиці – це забезпечення достатнього рівня добробуту громадянам держави, що відповідає міжнародним умовам, а саме ст. 22 Загальної декларації прав людини та ст. 9 Міжнародного пакту про економічні, соціальні та культурні права від 16 грудня 1966 року. Зміст зазначеного документа вказує на те, що держави, беручи участь в цьому пакті, визнають право кожної людини на соціальний захист, включаючи соціальне страхування [1, с. 13].

В Україні провідне місце в системі соціального захисту громадян відведено загальнообов'язковому державному соціальному страхуванню. Воно передбачає матеріальну підтримку громадян під час виникнення страхових випадків за рахунок грошових фондів, що формуються шляхом сплати страхових внесків власником або роботодавцем, громадянами, а також бюджетних та інших джерел, передбачених законом [2].

Вищезазначене вказує на те, що дослідження питань формування соціальних фондів нашої держави є актуальним для створення передумов ефективного функціонування вітчизняної економіки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченню мультиаспектності функціонування системи соціального страхування присвячено праці багатьох вітчизняних науковців, а саме роботи Ю. Конопліної, П. Курмаєва, В. Опаріна, В. Федосова, С. Юрія та інших вчених.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на наявність численних досліджень із зазначеної проблематики, у теоретичній і практичній площині функціонування системи соціального страхування накопичилась достатня кількість невирішених питань, зокрема недостатньо повно проаналізовано тенденції сучасного етапу функціонування

системи соціального страхування в Україні, не визначено стратегічні та тактичні напрями її подальшого розвитку.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є дослідження особливостей сучасного етапу формування державних цільових фондів соціального страхування в Україні та обґрунтування напрямів їх розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Державні цільові фонди – одна з сучасних форм перерозподілу національного доходу країни. За своєю економічною сутністю вони відображають грошові відносини з розподілу і перерозподілу вартості суспільного продукту та частини національного багатства, пов'язаних з формуванням та використанням державних коштів для фінансування суспільних потреб з визначених джерел, які мають цільове призначення [3, с. 67].

У сучасних умовах за допомогою державних фондів здійснюється регулювання соціальних процесів у суспільстві.

На даному етапі інтеграції України до Європейського співтовариства значення державних цільових фондів значно зростає. Їх існування є необхідним і доцільним, що пов'язано з такими факторами [4]:

1) у органів державної влади і управління, що формують цільові фонди, з'являються додаткові джерела фінансування своїх потреб понад бюджетні кошти;

2) існування одного централізованого фонду грошових коштів є недостатнім для задоволення всіх державних потреб;

3) за наявності перевищення доходів над видатками цільових фондів кошти можуть бути використані для покриття бюджетного дефіциту;

4) з'являється можливість з більшою ефективністю проводити контрольну роботу за цільовим використанням державних коштів.

Соціальне страхування – це самостійна галузь страхування, що охоплює сукупність відносин щодо формування і використання колективних страхових фондів, призначених для виплати відшкодування за постійної чи тимчасової втрати працездатності або місця роботи [5, с. 128].

У системі державного соціального страхування роль страховика виконує держава, яка бере на себе зобов'язання щодо створення колективних страхових фондів і виплати страхового відшкодування. Страхувальниками є підприємства й організації, громадяни, держава, а застрахованими – працівники підприємств і організацій, а з деяких виплат – і непрацюючі громадяни [6, с. 22].

Нині в Україні основами законодавства «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування» передбачено існування цільових страхових фондів (страховиків) з:

- пенсійного страхування;
- страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності, від нещасних випадків на

виробництві та професійних захворювань, медичного страхування;

- страхування на випадок безробіття [7].

Нормативно-правовими актами визначено декілька завдань, які покладені на Пенсійний фонд України. Основними з них є [8]:

- реалізація державної політики з питань пенсійного забезпечення та ведення обліку осіб, які підлягають загальнообов'язковому державному соціальному страхуванню;

- внесення пропозицій Міністру соціальної політики щодо забезпечення формування державної політики із зазначених питань.

Нині питання, пов'язані із формуванням Пенсійного фонду, є суспільно важливими. На жаль, протягом останніх років дисбаланс надходжень (перш за все, власних) та видатків Пенсійного фонду зумовив зростання обсягу дефіциту (рис. 1).

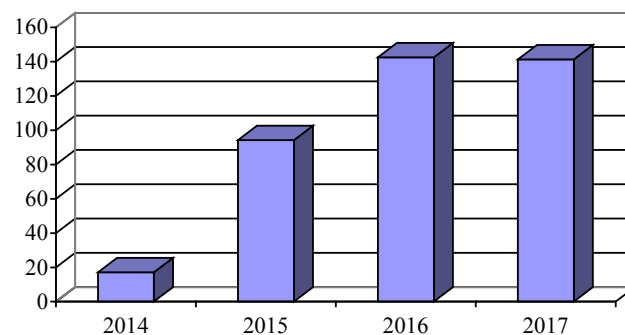

Рис. 1. Динаміка обсягу дефіциту Пенсійного фонду, млрд. грн.

Джерело: розраховано на основі [9, с. 6; 10, с. 27]

Враховуючи суспільну значущість Пенсійного фонду, можна сказати, що наявні тенденції щодо його дефіциту та джерел формування негативно впливають на функціонування всієї системи соціального страхування.

Фонд соціального страхування України – державний цільовий фонд, який здійснює керівництво та управління загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням в Україні від нещасного випадку, у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та медичним страхуванням. Зазначений фонд акумулює страхові внески, контролює використання коштів, забезпечує фінансування виплат за цими видами загальнообов'язкового державного соціального страхування [11].

Фонд був утворений відповідно до норм Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування» [7], що було зумовлено процесами реформування системи соціального страхування та одночасно легалізацією фонду оплати праці.

Кошти Фонду як некомерційної самоврядної організації формуються за рахунок страхових внесків страхувальників і застрахованих осіб та використовуються на [11]:

- виплату матеріального забезпечення, страхових виплат та надання соціальних по-

слуг, фінансування заходів з профілактики страхових випадків;

- фінансування витрат на утримання та забезпечення діяльності Фонду, розвиток та функціонування інформаційно-аналітичних систем Фонду;

- формування резерву коштів Фонду.

Фонд соціального страхування на випадок безробіття є самостійною фінансовою системою, яка має сприяти забезпеченню ефективної зайнятості, створенню нових робочих місць, надавати матеріальну допомогу та соціальні послуги на випадок безробіття.

На державному рівні основними напрямками використання коштів Фонду є:

- розвиток центрів підготовки, навчання та профорієнтації вивільнюваних працівників;
- надання допомоги державним та місцевим центрам зайнятості;
- відшкодування Пенсійному фонду України витрат, пов'язаних із достроковим виходом на пенсію осіб відповідно до Закону України «Про зайнятість населення»;
- фінансування витрат на утримання та забезпечення діяльності виконавчої дирекції Фонду та її робочих органів, управління Фондом;
- створення резерву коштів Фонду [12, с. 184].

Наприкінці 2016 року до законодавства у сфері загальнообов'язкового державного соціального страхування внесено суттєві зміни, зокрема Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України» від 6 грудня 2016 року № 1774-VIII, який набрав чинності 1 січня 2017 року, передбачено вжиття таких заходів [13].

1) Змінено розподіл єдиного соціального внеску (зокрема, зменшено відрахування до фондів соціального страхування і збільшено до Пенсійного фонду).

У відсотках до фонду оплати праці це матиме такі значення: на випадок безробіття – 1,399%, з тимчасової втрати працездатності і від нещасних випадків – 2,446%, пенсійне – 18,154% [13].

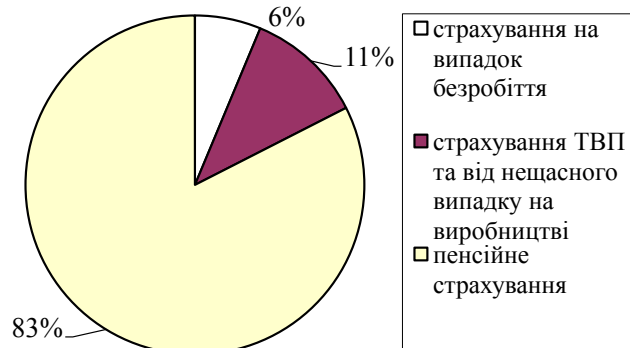

Рис. 2. Структура єдиного соціального внеску у розрізі фондів соціального страхування

Джерело: [13]

2) З 1 січня 2017 року встановлюється новий розмір щомісячної страхової виплати потерпі-

лим від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань, у яких цей розмір менший за розмір мінімальної заробітної плати у перерахунку на 100% втрати працездатності, на рівні розміру мінімальної заробітної плати, встановленої законом на 1 грудня 2016 року, з урахуванням ступеня втрати працездатності.

В результаті реформування системи соціального страхування та, зокрема, реалізації вищезазначених заходів були створені передумови, які сприятимуть зростанню надходжень до відповідних фондів.

Так, на початку 2017 року спостерігається поліпшення ситуації щодо зростання кількості застрахованих осіб, за яких сплачується єдиний соціальний внесок. У квітні 2017 року кількість таких осіб зросла на 338 тис. осіб порівняно з аналогічним періодом 2016 року та становила 10,7 млн. з 15,9 млн. зайнятих осіб.

Динаміку застрахованих осіб за 2014-2017 роки наведено на рис. 3.

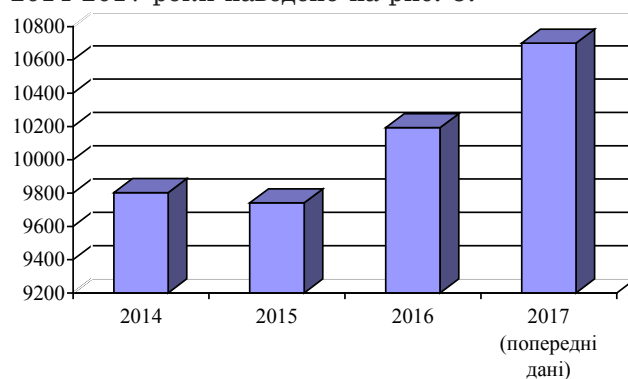

Рис. 3. Динаміка чисельності застрахованих осіб у 2014-2017 роках

Джерело: розраховано на основі [13; 15]

Також протягом січня-травня 2017 року роботодавцями було подано інформацію про заплановане вивільнення 106 тис. працівників, що на 33% менше, ніж у січні-травні 2016 року.

Висновки. Доцільно погодитися із колективом дослідників [16] в тому, що соціальне страхування як складова частина соціального захисту відіграє значну роль у житті громадян України, особливо тих, хто втратив можливість забезпечувати себе самостійно. Водночас нині остаточного вигляду система соціального захисту ще не набула й перебуває у процесі постійного реформування.

На підставі вищевикладеного серед основних пріоритетів, які б дали змогу створити передумови для часткового вирішення проблем фінансового забезпечення Фондів соціального страхування, доцільно виділити такі:

- реалізація комплексу заходів організаційного, мотиваційного та інформаційного характеру щодо охоплення соціальним страхуванням усього зайнятого населення з метою забезпечення належного соціального захисту та збільшення чисельності застрахованих осіб;

– подальше реформування та формування системи соціального страхування активного типу;
 – інформатизація основних управлінських та інших процесів у сфері соціального страхування, впровадження системи віртуального обслуговування;

– узгодження основних характеристик допомог у грошовій формі із наявною соціально-економічною ситуацією в країні;

– реалізація заходів, спрямованих на зменшення тіньового сектору економіки, наприклад, тіньової зайнятості населення [17];

– удосконалення методів контролю за надходженням внесків у Фонди соціального страхування.

Перспективами подальших досліджень можуть бути питання, пов'язані з формуванням системи оцінювання ефективності функціонування системи соціального страхування в Україні.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

- Соціальне страхування: [підручник] / [С. Юрій, М. Шаваріна, Н. Шаманська]. – К.: Кондор, 2004. – 464 с.
- Коваль О. Щодо оптимізації системи загальнообов'язкового державного соціального страхування / О. Коваль [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/1171>
- Фінанси: [підручник] / за ред. С. Юрія, В. Федосова. – К.: Знання, 2008. – 611 с.
- Кириленко О. Фінанси (теорія та вітчизняна практика): [навчальний посібник] / О. Кириленко. – Тернопіль: Астон, 2002. – 212 с.
- Конопліна Ю. Соціальне страхування / Ю. Конопліна. – Суми: ВТД «Університетська книга», 2008. – 224 с.
- Онищенко Т. Внески до соціальних фондів. Ставки внесків до соціальних фондів / Т. Онищенко // Податки та бухгалтерський облік. – 2009. – № 15(1199). – С. 22-24.
- Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування: Закон України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1105-14>
- Діяльність Пенсійного фонду (основні завдання та нормативно-правові засади діяльності органу) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.pfu.gov.ua/pfu/control/uk/publish/article?art_id=223203&cat_id=94748
- Звіт про виконання бюджету Пенсійного фонду за 2014 рік. – К.: ПФУ, 2015. – 27 с.
- Соціальний звіт за 2016 рік. – К.: МСПУ, 2017. – 67 с.
- Про Фонд соціального страхування з тимчасової втрати працездатності [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.fse.gov.ua/fse/control/uk/publish/article/916882>
- Шевчук Л. Механізм наповнення соціальних фондів коштами / Л. Шевчук // Актуальні проблеми економіки. – 2007. – № 11. – С. 184-188.
- Загальнообов'язкове державне соціальне страхування у 2017 році [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.fpsu.org.ua/naryamki-diyalnosti/sotsialne-strakhuvannya-i-pensijne-zabezpechennya/11576-zagalnoobov-yazkove-derzhavne-sotsialne-strakhuvannya-u-2017-rotsi>
- Курмаев П. Теоретичні та практичні підходи щодо формування моделі управління соціальним розвитком регіону / П. Курмаев // Збірник наукових праць Уманського національного університету садівництва. – 2010. – № 73. – С. 104-113.
- Щодо ситуації на ринку праці (за даними Державної служби статистики та Пенсійного фонду України) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [<http://www.dcz.gov.ua/statdatacatalog/document?id=401365>]
- Якимова А. Проблеми та шляхи вдосконалення діяльності фондів соціального страхування в Україні / А. Якимова, В. Горб // Ефективна економіка. – 2011. – № 10. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2011_10_5
- Курмаев П. Основные направления уменьшения теневого сектора экономики / П. Курмаев // Сборник научных трудов SWorld. – 2014. – Вып. 1. – Т. 25. – С. 29-31.